

Világosító-Szent-Gergely.

(E. Dulaurier után.)

keresztény hit legbuzgóbb apostola Örményországban Világosító-Szent-Gergely volt.

Ez időben Örményországban Tiridát fejedelem uralkodott, ki előbb Szent-Gergely üldözője volt, de azután hive lett, s az igaz hit zászlója alá sorakozván, övé a dicsőség, hogy még a római császárok előtt egyike volt a legelső keresztény uralkodóknak.

Szent-Gergely története gyermekségétől kezdve a szent cselekedetek hosszú sorozatán keresztül, melyeket püspöksége ideje alatt véghezvitt, mutatja, hogy ő és Tiridát Isten kezétől voltak kijelölve azon magasztos hivatás teljesítésére: Örményországot az igaz hitre téríteni.

Gergely eredetére nézve Arsacida volt, s a parthus királyok családjából származott. Atyja Ánák volt, a Szuren-Báhlávi-ágból, ki egy vadászaton megölte a nagy Choszrovot, Örményország királyát, megvesztegetve a perzsa király I. Árdásir által, ki az örmény birodalomra áhítozott.

Choszrov haldokolva megparancsolta hogy Ánák és ennek egész családja irtassék ki. Gergely egyedül mentetett meg e vérfürdő elől; ezt Purtár, a király szolgáinak egyike mentette meg, ki a kisedet Sophia nevű felesége gondozására bizván, evvel Caesareába (Cappadocia) menekült.

Sophia által Gergely a keresztény hitben neveltetett fel s midőn felnőtt derék emberré lett; nőül vette egy örmény herceg leányát, s két fia született Verthanes és Aristaces. Később a házastársak közös megegyezés folytán elváltak, hogy egészen Istennek szenteljék magokat.

Azután Gergely Örményországba ment a kereszténytan igazságait hirdetni s helyrehozni magaviselete által atyjának vétékét.

Miként Szent-Gergely, úgy Tiridát is (Choszrov fia) gyermekségében ellenségektől volt környezve, s a legnagyobb veszélyeknek kitéve. Choszrov halála után Árdásir, Perszia királya, ki jogtalanul vette birtokába az örmény birodalmat, el akarta pusztítani Tiridátot, a jogos utódot. De a fiatal királyfit megmentették s Rómába vitték, hol a császárok palotájában neveltetett.

Midőn Szent-Gergely Örményországba érkezett, Válársábadban, a birodalom székhelyén, Tiridátot találta a királyi széken, hová Diocletian helyezte vissza.

Egy napon, midőn Tiridát áldozatot mutatott be az egyik örmény főistenségnek, észrevette, hogy a jelenlevők egyike nem vesz részt a szertartásban. Maga elé hívatta, s megparancsolta, hogy áldozzon.

Mint keresztény, Gergely megtagadta, s ekkor a király kinpadra vonatta. A kinzások után, melyeket Gergely emberfölötti erővel tűrt, egy mély verembe vetették, hol több évig maradt bezárva, elfeledve mindenkitől. Csupán egy szegény özvegy asszony vetett neki mindennap egy darab kenyeret.

Egy körülmény azonban, mely Tiridát kegyetlenségét napvilágra hozta, megmenté Gergelyt.

Élt Rómában egy fiatal leány, Ripszima, több társnőjével együtt, mindnyájan keresztények. Diocletian, a római császár, meglátván Ripszimát szépségétől lánggra gyúlt s nőül akarta venni, de ő elmenekült Rómából Gáianne- s társnőjével együtt, s Válársábad-, Örményország fővárosába ment.

Diocletian, felfedezvén menhelyét, izent Tiridátnak, hogy küldje őt vissza, vagy pedig vegye őt nőül ő maga.

Tiridát elragadtatva Ripszima szépségétől, el is akarta őt nőül venni, de a fiatal leány borzadva utasítá vissza a pogány ajánlatát.

Tiridát ezen felbőszülvén úgy őt, mint társnőit kinzások közt vérpadra küldé. Ezen új vétek büntetéseül Tiridát és udvaroncjai Isten által rettenetes büntetéssel sujtattak;

hasonlólag Nabukodonozorhoz elveszték ép elméjüket, s az állatokkal egyenlők lőnek.

Ezen időben a király nővére Choszrovituchd, távol az udvartól, csöndes magányába vonulva élt, s egy éjjel alomban látomány jelent meg előtte, s hallá egy angyal hangját, ki ezt mondá, hogy egyedül Gergely gyógyíthatja meg fivérét.

Ekkor tehát a szent felkeresésére indultak, s meg is találták őt a verem fenekén élve és egészségben.

— Élek, fentartva az én Úram által — mondá ő.

Visszaadta Tiridatnak ép elméjét, s a király, oly hirtelen áthatva ismét az ész és szellem hatalmától, az apostól lábaihoz borult. Szent-Gergely megígérte neki az ég bocsánatát, s kérdé tőle:

— Hol vannak Isten bárányai? —

Megmutatták neki a vértanúságot szenvedett nők maradványait, melyeket ő összeszedvén eltemetett, s az egész éjet imádkozva tölté a sír felett.

És ezen éjjel az eget megnyilni látta, s egy fénysugár szállott alá, követve angyalok serege által. Mögöttük emberi alak tűnt fel, kezében arany kalapácsot tartva. E látomány Válársábád felé vonult. A kalapács megérinté a földet, mely megnyílt; a hegyek reszkettek, és a föld mélyéből a pokolra jutottak rettenetes kiáltozása hallszott.

Ekkor nem messze a királyi palotától egy arany talpazat emelkedett fel, oltár formában, melyről lángoszlop omlott alá. E lángoszlopot kúpola alakban felhők környezték, melyek felett kereszt ragyogott. Az oltár alatt patak vize folyt, mely nagy kiterjedésű földet öntözött meg. Az épületet négy oszlop körítette, melyek közül három a szent vértanúk erekiyéi fölött emelkedett. És az egész felett keresztalakú fény terjengett.

Egy angyal jelent meg Gergely előtt, és így magyarázta meg neki a tüneményt:

— Az emberi alak mondá — az a Megváltó. Az épület, fölötte a kereszttel, az anyaszentegyház, a kereszt védelme alatt, mivel a keresztfán halt meg Isten fia. E helynek az imádság helyének kell lennie. A lángoszlop és a folyóvíz a szentkeresztséget jelenti, mely az anyaszentegyházból terjed ki az emberiség újjászületésére. Borulj le em-

ber e csodálatos látomány előtt, melyet Isten neked kinyilatkoztatott, és emelj itt egy templomot!

A hely, hol szent Gergelynek ez az álomképe volt, „Soghágáth^é-nak (Σοηαγυαθ) neveztetett el, mi a világosság terjedését jelenti és később az ugyanazon helyen épült kolostor Ecsmiádzin*) nevet nyert, azaz: Isten egyszülött fiának le szállása.

Igy nevezik még ma is e kolostort, mely az örmény egyház főszékhelye.

— Másnap a király megjelent egész udvarával Szent-Gergely előtt, ki elbeszélte neki látományát. Egy keresztet állított fel azon helyre, hol az oltár jelent meg előtte, s a vértanúk ereklyéit ugyanoda helyezte el, hol a három lángoszlopot látta. Ezután segítve az összes lakosság- s magától a királytól is megvété az „Ecsmiádzini“ templom alapját; épített még más három templomot is, melyek szent Ripszima és Gáiánne védelme alatt állanak.

Miután az ereklyék kőkoporsókba zárva beásattak a három templom alapkövei alá, Tiridát még egyszer Szent-Gergely lábaihoz veté magát, ki ismételten megígéré az ég bocsánatát.

A király és az udvar lekipászorukká választották őt, azután Caesareába küldték őt, hogy Leontius érsek ötöt püspökké szentelje.

Szent-Gergely útra kelt, körülvéve a király testőreitől, s elhalmozva ajándékkal a görög templomok számára. Így érkezett meg Caesareába, hová már hire ment a keresztény hitért kiállott szenvedéseinek; azt is tudták, hogy ő az, ki egy egész népet megtérített.

Leontius érsek fölszentelvén őt, átadta neki Keresztelő-Szent-János és Athanaz ereklyéit.

Visszatérvén Szent-Gergely útjában mindenütt lerombolta a pogány bálványok templomait. Dáron hegység mellett lerombolta a hirhedt Anáhid bálványt is, és ugyanazon helyen megkeresztelt több mint 20,000 örményt; egy

*) Βηρυθη λιχηνου Εξμιαδην ραυαχ υβηη Εξ μριαδην ηρηην Λαυνηδονη ηρηηναιβην ιουαυδ: Méltán neveztetett e hely Ecsmiádzin-nak, mert itt szállott le Istennek egyszülött fia mennyei fénynyel. (Mechithár szótár 279 lap.) Szerk.

templomot is alapított ott Keresztelő-Szent-János tiszteletére. Ezen templom még ma is létezik, nem messze Mus városától.

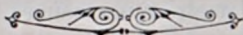
Tiridát Szent-Gergely elé sietett, s az Erfrát partján várta őt be, hol a néppel együtt harmincz napi böjtöt tartott. A megkeresztelkedett király példáját követte a nép; 150.000 örmény vette fel e szentséget.

Ezt a böjtöt az örmény egyház maig is megtartja a keresztény hit győzelmének emlékére Örményországban.

Ettől kezdve Tiridát fejedelem egyike lett a kereszténység legbuzgóbb hiveinek, és szent Gergelynek — minden erejéből segítségére volt az ecsmiádzini templom befejezésében.

Ezerötszáznyolczvan év telt el azóta, és e templom — az örmény kereszténység bölcsője — még maig is áll, daczára a számtalan pusztításnak, melynek Örményország több századon keresztül ki volt téve — míg Tiridát király fővárosa: Válásábád ma már nem több, mint egy kis falú félig romba dülve.

TUTSEK ANNA.

Az ó-örmény népies költészet.*)

IV.

Ezpikai jellege van azon jóslatszerű álmoknak, melyek Astyages méd királylyal előre tudatja Tigraues által való megveretését és halálát. A symbolikus színezés mely rajta előmlik s a drámai feldolgozás elárulja, hogy az ó-örmény költészet alkotásainak egyikével állunk szemben, melyek a történeti énekek (Jérk Vibászánác) csoportjához tartoztak. A mily szép egyszerűségében Jákob álma az ó-szövetségi könyvek lapjain, épen oly megkapóan nyilatkozik Astyages álmában a keleti szellem pompája s nagysága.

„Mintha ismeretlen tájon lettem volna — beszél el álmat a király tanácsosainak — egy hegy mellett, a mely

*) Éd Dulaurier, Chants populaires de l' Armenie, (Revue, d. d. Mondes. 1882 III) — Emin K. I. Vebk Hënujn Hájaszdáni. Moszkva 1850.

jelentékeny magasságba nyult föl, óriási jégmezőkbe burkolt orommal. Ugy tetszett, mintha Háik fiainak országában feküdt volna. A mint jó sokáig elnéztem ezt a hegyet, tetején ülve egy nő jelent meg bitoröltönyben, égszínkéék fátyollal letakarva. Szépek valának a szemei, magas a termete, ragyogó az arca. Szülési fájdalmak közt volt. Tekintetem feszült figyelemmel vala rászögezve e látományra, a mely álmélkodással töltött el, midőn a nő egyszerre csak három hőst hozott a világra, a kik termetre s erőre nézve elérték a teljes fejlettséget. Az első oroszlanon ülve nyugatnak tartott; a másik párducson, dél felé vágatott; a harmadik, hatalmas sárkányt vezetve, egész dühhel birodalmunknak tartott. E zavaros látományoknak közepette úgy tetszett, mintha palotám erkélyén állva, a palota környezetét különböző színű pompás szőnyegekkel ékítve látnám s isteneink, kiknek a koronát köszönhetem, méltóságuknak teljes fényében jelen vannak s én véletlek együtt áldozatot mutatok be nekik.

Egyszerre fölemelvén szemeimet, megpillantom a sárkányon ülő vitézt, a ki sasnak gyorsaságával vágatva közeledett. Hozzánk érve, azt hívé, megsemmisíti isteneinket; de én feléje sietve, feltartóztattam a félelmes rohamot s harcra keltem a csodás hőssel. Előbb lándsát szegeztünk egymásnak; patakokban folyt a vér s a palotának a fénylő nap sugaraiban tündöklő udvara széles vértócsává lett sokszoros csapásainktól. Aztán más fegyverekhez nyulva, több óráig folytattuk a tusát. De miért nyujtsam hosszúra az elbeszélést. Verejtéktől ellepve a veszély folytán, melyben forogtam, érzém, hogy az álom tovafut szempilláimról s azóta nem is tudom, élek-e.“

Astyages maga volt oka annak, hogy teljesezésbe ment ez az álom. A hitszegése folytán kitért háborúban megverte Tigránes s lándsadőféssel véget vetett életének. A fogságba esett médek közül tizezeret az Ararátnak keleti lejtőjén telepített le. A hagyományos énekek, melyeknek tanúságtételére Chorenei hivatkozik, a „sárkányok ivadékai“-nak nevezik ezeket a betelepődöket. (Astyages, örményül Ástáhág, sárkányt vagy kigyót jelent.) Emlékeztet ez a jelképes elnevezés a perzsák egyik híres legendájára, mely kiváló he-

lyet foglal el Firduzi Sah-Nameh-jában*) s szembeszökően feltűnteti az iráni s arab népek közti antagonizmust.

Dsemsid király idejében hatalmas, gazdag és igazságos herceg élt a pusztákon, hol a lándsával fegyverzett lovagok tanyáznak. Volt egy kedves fia, Zohák — pehlvi nyelven, a régi perzsának egyik tájbeszédén Pjurászb — vagyis a tizezer lovas férfiú, mert tizezer arab lovasa volt, a kiknek messze elterjedt a hire. A gonosz szellem, Ahriman megjelent előtte egy jámbor ember képében s ármánykodásával rávette, hogy egyezzék bele atyjának halálába. Az ősz herceg belezuhant a lábai előtt támadt mély gödörbe. Máskor meg szolgálataiért azt a kegyet kérte Ahriman Zoháktól, hogy megcsókolhassa a vállait. Ajkainak érintésére két fekete sárkánykigyó emelkedett ki a vállakból. Zohák, fájdalom által gyötörve, levágatta azokat, de nyomban újra kihajtottak, mint fának az ágai. Ahriman, orvos képében visszatérve, kijelenté, hogy csak akkor fognak enyhülni fájdalmai, ha emberi agyvelővel táplálja a két állatot. Eközben Dsemsid elidegenítette magától népét s a perzsa harcosok Arabia pusztáiról Zohákot hívták meg a trónra. Minden éjjel két fiatal embert hurczoltak az új király palotájába s agyvelejökkel csillapították a két sárkánykigyó éhségét. Mialatt Zohák a legundokabb zsarnoksággal gyötörte a népet, Perzsia régi fejedelmeinek véréből gyermek született, Feridun. Zohák, a kinek megjósolták, hogy ez a gyermek lesz az ő veszedelme, hasztalan kerestette őt mindenütt; anyja, az okos Firaneke biztonságba helyezé őt Hindostanban Elborz hegyén. Eltelvén kétszer nyolcz év, oly nagygyá nőtt az ifjú, mint egy magas cziprus s leszállott a rónára, hogy megbuktassa a zsarnokot. Váratlan segítséget talált Kaveh kovácsban, kinek tizenhét fia közül tizenhatot a szörnyállatoknak áldoztak fel. Elragadták az utolsót is, Kaveh visszakövetelte s a király, félve a nép haragjától, nem merte megtagadni követelését. Kaveh, lándsára tűzve bőrkötényét,*) föllázitá a népet, Feridun köré sereg-

*) Sah-Nameh (Királyok könyve) Mohl ford. I köt.

**) A kovács-bőrkötény volt a perzsa birodalom lobogója Feridun utódai alatt, a Sassanidák bukásáig.

lettek, vereséget szenvedett Zohák, diadalmas ellenfele elhurczolta őt Mediába, Demavend hegyére s nagy szegekkel egy mély barlang sziklafalához erősítetté. Ott maradt Zohák függve, míg a vére szétfolyt a földön.

Érdekes összehasonlítani ezt a legendát úgy a mint a tizedik s tizenegyedik század során a perzsák közt el vala terjedve s Firduzi epeájába belejutott, avval a formájával, a melyben őt századdal előbb Chorenei találta. A töredék melyet első könyvének végére illesztett, nyilván azon népies énekekből van véve, melyek az ő idejében Hêruten (Feridun) és Pjurászb Astyages (Zohák) történetét adták elő.

„A mi a sárkánykigyók születését vagy Pjurászb Astyagest illeti, úgymond, a ki maga is egészen sárkánynyá lett, ime a közszájon levő elbeszélés: Pjurászb szakadatlanul embereket áldozott a gonosz szellemeknek, míg nem általános gyűlölet tárgyává levén, elkergették. Média hegyei közé menekült; makacsúl üldöztetvén emberei elszéledtek, elhagyták. Ekkor az ellentábor, megnyugtatva elszigeteltsége által, megállapodott néhány napi pihenőre. Pjurászb összegyűjtve embereit, váratlanul reája rohant s sokakat leölt. Végre is győzött a túlnyomó szám s megfutamodott. Utólérték, a hegy közelében megölték s egy gödörbe vetették holttestét.“

Közelebb áll a Sah-Nameh elbeszéléséhez egy Chorenei által megőrzött másik tradíció:

„A perzsák beszélnek, úgymond, hogy bizonyos Hêruten ércbilincsekbe verve Pjurászb Astyagest, elhurczolta őt a Dahavend nevű hegy felé; hogy útközben Hêruten elaludt s Pjurászb a tető felé vonszolá őt; Hêruten felébredvén, a hegy barlangjaiba vitte foglyát, lelánczolá s mint egy szobrot maga elé állítá. Pjurászb ekként lelánczolva maradt, tehetetlenül a világot pusztítani.“ (Chorenei a modern kommunisták tanaival megegyező nézeteket ad ennek a Pjurászbnak a szájába. „Azt állítá, úgymond, hogy senkinek sem szabad külön vagyonnal birni, hanem mindennek közösnek kel lennie.“)

I. Tigránes flainak egyikét, Váhákênt, a görögök Herkulesére emlékeztető vonásokkal ruházta fel a legenda. Születését kosmogonikus énekekkel ünnepelték, a melyben visszatükröződik a régi Keletnek egész szelleme. Chorenei fen-

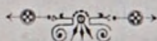
tartott belőle néhány csodás szépségű verssort, melyekből eléggé kitűnik, mily magas fokát a tökélynek érte el az örmény nyelv már ama távoli időkben, s mily ékesen tudták a költők azt felhasználni:

Teherben volt a mindenség,
Teherben a föld és ég is,
Biborhabján a tengernek
Szülőfájdalom dult végig; stb. *)

Még énekelte a nép e verseket Chorenei idejében, ő maga is hallotta azokat a pámpirên zenéje mellett. „Igy ünnepelték, ugymond, Váhákên nagy tetteit, a sárkányok fölötti diadalait, Herkuleséhez hasonló csodálatos, viselt dolgait. Azt mondják, hogy az istenek közé helyeztetett s az iberiaiak földjén (a mai Georgiában) szobrot emeltek neki, a mely előtt áldozatokat mutattak be.“

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. MOLNÁR ANTAL.

Hágop Melik-Hágopián (Ráffi.)

Leglepő benyomást tett Örményországban a szomorú hír, melyet a gyászkeretben megjelent örmény lapok hoztak, hogy a legkedveltebb örmény író, a jelenkor legkiválóbb örmény regényírója ötven éves korában 1888 máj. 11-én hirtelen elhalt! E váratlan halálhír mély szomorúságot okozott az örményeknek, kik kevés héttel ezelőtt temették el kitűnő publicistáikat: dr. Sismániánt és Pápáziánt.

A boldogultat, ki a műveltség terjesztése által nagy szolgálatot tett nemzetének, a művelt világ is figyelmére méltatta; műveit részben orosz és német nyelvre is lefordították, melyek jó fogadtatásra találtak. E mellett, mint igazi örmény honfi, igen érdekes az európaiakra nézve; mert Hágopián

*) L. ezen ősrégi daltörödék sikerült fordítását az »Armenia« ez évi második füzetének 38 - 39 lapjain.

minden tette, cselekedete nyílt tüntetés volt azon részvétlenség- és figyelmetlenséggel szemben, melylyel jelenben Európa Örményország iránt viseltetik.

Hágop Melik-Hágopián 1838-ban született Perzsa-Örményország Pájádsuch falujában. Mint gyermek tanúja volt azon üldözések- és szenvedéseknek, melyekben a perzsák a keresztény örményeket részeltették... A falúsi iskolából — tanulmányai folytatása végett — egy örmény tanítóképző intézetbe lépett (Tiflis ezen iskolája egyenrangú a mi közép-tanodáinkkal). Mint vagyontalan szülők gyermeke, Hágopián egyetemre nem mehetett, hanem mihelyt bevégezte a tanítóképző intézet tanfolyamát, a tanítói pályára lépett. — Szabad ideje alatt azonban irodalommal foglalkodott úgy, hogy rövid idő múlva a legkiválóbb örmény folyóiratok és lapok szorgalmas munkatársa lett.

Vagyontalansága miatt kezdetben nagyobb műveit ki nem adhatta, kisebb műveivel pedig nagy figyelmet nem kelthetett („Phunds-Bokréta“ vers-gyűjtemény két kötetben; novellák.)

Hágopián irodalmi fényes és sikeres pályájának, mely oly gyakran találkozott méltányos elismeréssel, kezdete azon időpontra esik, midőn a Tiflisben megjelenő elsőrangú örmény lap, a Méság mellé szegődött munkatársul; mert dr. Árdzruni, a „Méság“ tekintélyes szerkesztője, a befolyásos publiczista volt az, ki vagyont, fáradságot nem kimélt, ki minden erejét arra fordította, hogy ez az elmés, nagy tehetséggel megáldott ifjú, szellemi erejét kifejtthesse... És Árdzruni nem fáradott hiába! mert Melik-Hágopián lett keresett lapja olvasói előtt a legkedveltebb munkatárs. — Ezen időtől kezdve az örmény olvasó közönség nem érdeklődött a külföld örményre fordított regényei iránt, hanem gyönyörködött Melik-Hágopian regényeiben, melyekben lelkesítő hazai hősök szerepelnek. Hágopián érdekes regényei nemzete osztatlan tetszésével találkoztak.

Irónk a nép fiai közül való volt, tehát csak szeretett nemzete érdeke és jóléte forgott szemei előtt. Hősei a nép előtt többé-kevésbé ismert egyéniségek, kiknek tettei a jelenkorra vonatkoznak. Anyagot regényeihez az utolsó orosz-török háború szolgáltatott, melyben az örmények is szerepet játszottak. Örményország volt a háború színtere; e háború folyama alatt reménykedtek, de szenvedtek is eleget az ör-

mények, kik iránt a mohamedánok haragja tetőpontra hágott, mivel ezen utóbbiak azt hitték, hogy az örmények hívták az orosz segítségül. Ezen indokolatlan hiedelem sok bajt okozott az örményeknek.

Melik-Hágopián első regéaye, melynek címe: „Dsáalleddin“ eredetisége miatt páratlan. A kurd főnök (scheik) életét, gondolkozásmódját, cselekedeteit, sorshivőségét (fatalismus), vallásosságát és vendégszeretetét senki sem írta meg oly igazsághíven és jellemzően, mint ő; igen, mert egy európai sem juthatott ezen ismeretek birtokába oly közvetlenül, mint Hágopián, ki a kurdok között lakott.

„Chenth“ (Bolond) című második regényének hőse egy örmény katona, ki orosz szolgálatban áll. — Az oroszokat, kik Bájázid várába huzódtak, kurdok ostromolták; a várbeliek szorult, kétségbeesett helyzetén azonban segít hőstetteivel vitéz katonánk, ki bolondnak tettei magát és segítségül hívja a külső orosz serget. Ez el is jött. — Hősünk nem kigondolt, hanem létezett személy, kinek tettei valószínűségűek. A regényben mint örmény hazafi szerepel.

Hágopián többi regényeiben is u. m.: „Dávid bey“, „Samuel“, „Kaidser“ és a t. bő anyagot talál az európai arra, hogy azokból a Kelet különböző népeit pontosan megismerje. E tekintetből is nagy figyelmet érdemel az örmény irodalom.

Mint fentebb is mondom, Hágopián nem hallgatott egyetemi előadásokat... és mégis mily hatalmas hatást gyakorolnak művei azokra is, kik magasabb iskolákat is látogattak. Hágopián csak örményül, perzsául és oroszul beszélt (ennyit tanult az örmény iskolában); az európai nyelveket nem ismerte. „Meliksade“, legtöbbször „Ráffi“ álnév alatt írt. — Négy évvel ezelőtt nagy ünnepélyességgel akarták honfitársai megülni írői 25 éves jubileumát; Örményország különböző városaiban már hozzá is lattak a rendező bizottságok az előleges intézkedésekhez, — midőn a hatóság még kellő időben közbelépett; azért a jubileum csak csendesen folyt le.

Hatalmas befolyást gyakorolnak Hágopián művei az örmény nemzeti érzület irányítására. Erős tényező Hágopián, kivel Örményország ellenségeinek számolnunk kell.

Vághárság.

III.

A társadalmi bizalomnak letett s a józan államszervezet magasabb fejlődési fokának megfelelő alapja, igaz mértéket nyújt Vághárság képességének megítélésében.

Mint hogy Pákárád (Bágrád), a babyloni fogság foszlányaival Arméniába fogadott Szémpádnak ivadéka¹⁾ a hozzá kötött várakozásnak a hűség törhetlenségével megfelelt: azért Vághárság őt azon joggal ruházta fel, hogy ő és ivadékában a családfő, mint az összes lovas hadtest parancsnoka, Armenia mindenkori királyának a koronát fejére tesse²⁾ s megengedte, hogy összes családja és utódai kizárolagosan „lovag“ tiszteletnevet viselhessenek. De még itt sem érte el a határt a király szívéssége; azt akarta, hogy valahányszor Pákárád a kir. udvarnál tartózkodik, annak fejét arany és drágakövel nem ékített három sor fehér gyöngykör övezze.

Megnyugtató jelül annak, miszerint az ország multjának hagyományai iránt kegyelettel viseltetik, állami, hadi és udvari magasabb tisztségekre csak honfiakat alkalmazott, hogy így az atyáik erényeitől búcsút nem vett „háik-házi“ ivadékokban királyi elődeinek nemes tettei s a régi előkelő családok tagjaiban azok őseinek érdemei legyenek megjutalmazva. Jellemének szép vonásaiból ez különösen fölemlítendő; mint hogy az idegeneket mellőzve, végkép bezárta a kárhözátós ajtót a kicsinylésből fölsarjadzó bizalmatlanság és nyugtalanosság előtt. Így a természet rendje szerint minden államban túlsúlyt gyakorló szellemi és anyagi képességnek mezőt nyitott, az ország javára vért és vagyont áldozva, magát érvényesíthetni. — Így szilárdult meg a patriarkhalis korból áthagyományozott áristokrácia, vagy-is a nemzeti élet szokásaival megegyező jobbak uralma, mely egyik hasznos és fentartó elemét tevé az országnak. Ezen főurak nem mindenütt egyenlő számú, de néha tizezer harczosból álló hadcsapatnak is vezérei voltak s mint satrapák,

¹⁾ »Armenia« 1887, 308 l.

²⁾ Thákátir korona feltevő, Ázbiéd lovag.

tartományi főnök minőségben széles hatalommal felruházva működtek, vagy legfőbb méltóságokra emeltetve a kir. udvari disz- és rendre való felügyeletet gyakorolták.

Jelesen Háik egyik fiától Chortól származott Chorkoruni család tagjaiból testőrserget állított. Ennek fejévé Málkázrt rendelte, mely név azután czímneve lett a testőrség parancsnokainak, kik Málkázoknak neveztetek;¹⁾ ezeken kívül sajátlag a kir. udvar őreivé I Tigrán és nővére Tigránuhinak ivadékaiból négy csapatot állított ugyanannyi parancsnokság alatt, kik Osdán, Osdánig az az nemesek királyiak és szabadoknak neveztetek; részint, mivel királyi származásúak voltak; részint, mert a kir. udvar őrségét képezték, s valamint előbb Tigránuhi egész birtoka Osdánnak, vagy is szabad és királynak neveztetett: ugy később Osdánnak neveztettek mindazon városok, hol az udvar hosszabb vagy rövidebb ideig tartozkodott, vagy ha azokban főtörvényszék létezett; utóbb midőn a nagyobb satrapák majdnem rendes királyi udvart tartottak, ezeknek székhelyei s törvényszékei is „Osdán“ melléknevet nyertek.²⁾

Kiváló gondot fordított a határszélek biztosítására; ez okból a nagy ronaszógot átmetsző Cyrus vize mellékén az északkeleti tartományoknak nevezetes helytartóságát alkotta és azt a háikházi Sziszag nemzetség ivadékára Ávánra bizta, aki rangra nézve második személy volt az országban; ekkép jutott ezen nemzetség az Albán rónaszó és a felette emelkedő hegyvidék birtokába Árász vizétől Hunvár (Hunoracerta) városig, s a hunok elleni hadviseléssel, a hun kapúk őrzésével vala megbízva.³⁾

A hunmagyar törzsre vonatkozva, kérde a modern történelem úttörő mestere Horváth Mihály: „Hol volt ezen törzs őshazája, hol sarjaztak ki abból a népek, mint meg annyi külön, de testvérágak? Nyomozni hiú törekvés eddigelé s

¹⁾ Málkáz ősnév Lengyel-Lithvániában ma is él a jeles Málkázovszky, vagy Málákovszky családban. Örm. Rég. II. köt.

²⁾ »Ostán« perzsa szó: küszöb, kapú, fényes kapú, kir. udvar. Indsidsián, Ó-Arm. 458—462 l.

³⁾ »Armenia« 1887. 233—234 l. Hunoracerta város Nagy-Armenia Otene (Udi) tartományában az Albánok határszéleinél; örményül: Hunárágérd, Hun-város, Hun-épitmény.

talán marad is minden korra, habár némi világot vethet is e kérdésre a régi arab, perzsa, örmény és khinai írók bővebb ismerete s tanulmányozása.“¹⁾

Armenia történelme s irodalma, mely Saint Martin, a nagy tudományú francia akademikus és jeles armenista szerint: „Nem érdemi azon elhanyagolást, melyben mai napig részesült,“²⁾ nem megvetendő világot vet e kérdésre; visszavezet az minket a hunok több mint kétezer év előtt szereplő testvérágai tűzhelyéhez, a kaukazi bérczekhez. Merő föltevések? Taglalgassuk.

A hunlakta kaukasiai bérczek láncolatát két vaskapú nevezetű szoros metszé keresztül, mely pontok egyetlen közlekedési útjai észak Ázsiának a délszakival ezen a hegylánczolon keresztül, mely a Káspi és Fekete-tenger között 143 mérföld hosszúságra és 40—60 mérföld széleségre terjed.

A hegyszorosok onnal és vassal összekapcsolt roppant szikladarabokból épített magas fallal, mint valóságos vaskapúkkal elzárva, őrtornyok- és várerődítvényekkel valának ellátva, melyek kevés számú elszánt embertől védetve, egész seregeket tartóztattak fel. E mű alkotójának Nagy Sándor tartatik.

Az egyik kapú a földközi, mely a hegyláncznak kellő közepén keresztül Iberiába vezet; másika a bérczek keleti tövében a Káspi-tengerpart hosszában vonul el és Albániába nyilik.

Az Iberiába nyiló „kaukási és sarmatiai,“ — az Albániába vezető „albániai“ kapúnak neveztetett; mindkettő általában „káspi kapúk“ néven jelöltenek. A honi történeészekről „alánok vagy hunok kapúinak, hunzárnak“ mondatnak, e kapúk mögött fekvő vidékek őskori lakóiról. Az albániai kapúnak legismertebb neve Dsoráh (Zár); ezek Armenia kapúinak is neveztetnek.

Eszerint Hunországot és népét az örmény történészek: Agathangelos, Byzanti Faust, Chorenei Mózes, a mézajkú

¹⁾ Horváth Mihály, Magy. tör. I. köt, 17 l.

²⁾ S. Martin az örmény irodalommal foglalkozó európaiak legkiválóbb érdemű tagja. 1791—1832.

Elizeus, Fárbi Lázár, Orbelián István Armenia tőszomszédságába helyezik, holott tudjuk, hogy a szoros értelemben vett Armeniát a hunlakta kaukásiai bércektől Ibéria és Albania választja el; azonban itt széles értelemben vett örmény államról van szó, melynek a nevezett két határország hajdan, és főleg az Arsacidák uralma alatt kiegészítő részei, hű társai és sorsosai valának; innen van, hogy a kérdéses tartományok északi határainál létező vaskapúknak Kaukásia népei által több ízben lerombolt és Armenia, utóbb Persia királyai által helyreállított erősségeit ezidőtájt Armenia őrsergeivel megrakva találjuk; mi főleg az albaniai szorost illetőleg kétségbe vonhatlan, minthogy azokban az Arsacidaház végenyészteig, vagyis 428-ig Kr. u. Armeniának állandó őrserge tanyázott.

Az iberiai vaskapukat szétrombolta az idő és a hadak keze; most csak a romok, sziklákba vágott rejthelyek és egy, a porladozó romokból emelkedő Dáriel nevű várad hirdetik a múlt kort; az albaniaiak ellenben ma is nevezetes erősséget képeznek. A vaskapúnál létező város Derbendnek nevezetik.*) E vaskapúk Armenia életén át nagy szerepet játszanak, véresen felforgatott korszakok hosszú hagyománya fűződik azokhoz; szirttetőin, mint meg aunyi történetkönyveken, ismét felszínre jönnek ezen áhított zarándoklási pontoknál időnként megjelent hun népfaj majd minden neve, mely kapúkon át hun, massageta, kozár, s az ezekkel egy nyelvet beszélő bolgár, bazél, pacinák, sabir, Guda-Magar, kumán, uz és Mádzsár**) nevezetek alatt, majd Armenia által üdvözölve bocsáttattak be szövetségesekül, majd pedig korlátokat nem tűrő ellenségképen törtek át. Ugy látszik, hogy Vághárság messzeható előrelátással helyesen jósolta meg a jövő napjait, midőn ezen áhítozott pontoknak őrzését a hun népfajok jelentkezései alkalmából, a kellő erély és tájékozottsággal bíró Szisziág-Ávánra és ivadékaira bizta.

A mondottakból kitetszik, hogy a többnyire kegyelet hiánnyal mellőzött örmény írók, mintegy kézzelfoghatólag a magyarok őskorára vonatkozó oly kétes nézetekről vonják

*) Derbend (tárbánd) perzsa szó, hegyszorost, kapút jelent.

**) Az örmény a »magyart« ma is »mádzsár«-nak nevezi.

le a leplet, melyekre nézve a mult idők könyvei biztosabb világot alig nyujthatnak. Tehát nem a sejtelem bizonytalan emlékei teszik világossá azt, hogy a hunok Kaukásiának őskori lakói, és hogy ugyanott, ugyszintén annak éjszaki tartományában a magyaroknak egy másik — a belső ázsiaihoz hatalomra szintén hasonló felekezetével találkozunk, és pedig a nemzetek életében azon feltűnő körülmény kíséretében, miszerint sem a belázsiaiakat a kaukásiaiak, sem ezeket amazok gyarmatainak nem mondhatni; minthogy mindkét rendbeliek egymástól merőben független, egymással, a közös nyelvet kivéve semminemű összeköttetésben nem állott, egyaránt önálló hun-magyar népcsoportot képeztek, s eredetők egyaránt a historiai időkön túl vész el.¹⁾ Valóban Armenia történelme és irodalma a hunok őstörténetének jelentékeny forrását képezi, s erre vonatkozva e munka is, szerény folyamában, felfedend a múltból részleteket, melyeket az idő behantolt, eltemetett.

Vághárság fivéréhez írt levelében mondja, hogy Árméniában „hiányzik a rendezett és határozott istenitiszteleet.“ Mind elhiszszük a gondos értesítőnek, hogy nem lelé itt, úgy mint előbbi honában: Párthiában az istenített elemeknek élő jelvényeit, vagy-is az általa ohajtott vallási állapot tanúoszlopait. — Ha szintén eddig Armenia vallási életének egét a legnagyobb homály fedte volna, ezen kifogás alá esett helyzet elég világosan kétségteleníti annak igazságát, hogy a mik épen ez ügyre nézve előadattak, nem üres túlzások.²⁾ Ez okmány legerősebb támaszul szolgál annak, hogy a túlnyomólag kedvező viszonyok varázsszava sodorta a nemzetet előbbi hitéletével, a szent berek vallásos csendével, ellentétes — a párthusokéval azonos — irányba.

Minthogy ez időben a vallás ügye, a sok istenhit homályában, ennek befolyása szerint intéztetett el: Vághárság az emlékek városát Ármávirt a háik-házi uralkodók által nagygyá tett kir. szék és jósda helyét jelentéktelenségbe süllyedni nem engedte, ott nagyszerű templomot épített, s

¹⁾ Lukácsi, Magyarok őselei, 109 l.

²⁾ »Armenia 1887. évfolyam 69, 198. 199 és 1888. évfolyam 37, 38 l.

abban a nap-, holdnak és eldődeinek tiszteletoszlopokat állított, a vallási ügyek felügyelőjévé s főpappá az istenített Váhákên királynak, mint a testi erő istenének utódait, a satrapaságra emelt Váhuni családot rendelte.¹⁾ E tér halottas mező volt Armeniában is, de azon mezőn a nemes kebelnek egy sugara vonúl át, mely azt eredményezé, hogy a szellemi hitszikrának hiányában is a lelkiismeret meg nem töretett; hisz Vághárság mindig előbb járt, mint kora, melyben élt; ennél fogva a királyi szóra különben indulni kész, de hitét és őseinek szokásait elhagyni nem akaró Pákárádnak is és családjának megengedte, hogy Mózes törvényét — melyhez szívének legbensőbb érzelmeivel ragaszkodott — megtartsa. Intézkedései, melyeket ezután tett, mind közelebb hozták az ország szervezése ügyét a teljes megoldáshoz.

Mintha varázsütésre a földből emelkedtek volna, oly gyorsan épültek megnépesített városok, mindannyi kezesei a közjólétnek; Vánt, Semiramocertát megújította. Így az Asztyages elleni hadjárat után Tigrán által betelepített médek főnökét Maraczán (méd) családnévvel mintegy nagyvezéri méltóságra emelte.²⁾ Figyelme kiterjedt mindenre; udvarára nézve is megállapította a teendők sorát és módját, kijelölte az elfogadások, kihallgatások és ünnepélyes vendégségek idejét, úgy szintén az udvarban szolgáló hivatalnoki személyzet körét.

Az ország czímernöke Árdzruni, ki az udvar ünnepélyes megjelenése alkalmával a sást a király előtt vitte, és a főpohárnok Kin; mindkettő Szánherib assyr királynak Arméniába menekült fiainak ivadéka; az első tisztségénél fogva Árdzruzi, a másik hivatalkodásától Kinuni családnevet nyert.³⁾ Továbbá Ábel háznagygyá; a Józsue elől Arméniába menekült Kánánitász törzsfőnöknek ivadéka Kéntuni családnévvel kir. ruhatárnokká,⁴⁾ a hájk-házi Kegámtól származott Tád a kir. vadászok főnökévé, Kápág a gabonatarházak felügyelőjévé tétetett.

¹⁾ »Armenia« 1888 évfolyam 37 l.

²⁾ »Armenia« 1887 évfolyam 337, 338 l.

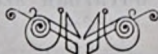
³⁾ »Armenia« 1887 évfolyam 310 l. Árdzui, *արժունի* sas; Árdzruni *արժունիս ունի* sasos, sashordozó, sasa van, aquilifer. — Kini-uni *կինի ունի* bora van, Boros.

⁴⁾ »Armenia« 1887. évfolyam 203 l.

Gondviselők rendeltettek a végett is, hogy a nyári időnyre az udvari jégvermek kellő készlettel láttassanak el; de ez csak alárendelt foglalkozás volt azon magasztos hivatásukhoz képest, melynél fogva főteendőjük volt a rengeteg erdők- és hósvatagokon utazóknak segélyt nyújtani, vagy a hógörgetegek által elborítottakat életre hozni. Ime a szent Bernárd-hegyi szerzetes mentő-társulatnak öntagadó nemes foglalkozása, — a miért nekik a világ méltán oly hálás elismerést szavaz, — Armeniában már Kr. e. gyakorlati tényként áll előttünk, és ez mindenestre nem a kezdetleges burkából kibontakozott állapotoknak alsó fokára mutat. Végre az erdőkben tartozkodó kir. solymárok.¹⁾

Nagy vállalatokon elmélkedő s azokat szélesen elismert eredménynyel végre is hajtó legjobbak egyike volt Vághárság, a művészetek és tudományok nagy barátja és becsülője, kinek élete oly tények sorozata, hogy a lélek kedvesen foglalkozik vele minden részleteiben; főlemelkedett lelkével s azzal együtt járó jó szívvel a nemzeti nagysághoz mért fényben huszonkét évig igazgatta a honfi-öröm közreműködésével romdűledékeiből újlag fölépített hazát s a hon varázst kölcsönzött nevének, melylyel a késő nemzedéknek is emlékét magához csatolja.²⁾

MÁRKOVICH JAKAB.

Nemzeti irodalmunk úttörői.

egelső nyilvánulásait az örmény népszellemnek is — más nemzetekéhez hasonlóan — a hősdalok képezték, melyek részben már a perzsa Sah-Nameh-ban is megénekelt vezérek s azok vitézi tetteinek emlékét dicsőítették.

¹⁾ Hávunik; háv örmény szó, jelentése madár, tyúk.

²⁾ Vagarchag adoptant sa nouvelle patrie, lui procure et la victoire des combats et tous les bienfaits de la paix. Le désordre était partout; Vagarchag réglé tout . . . , Enfin, après un regne glorieux de vingt-deux ans meurt à Nisibe. Vaillant de Florival 55 l.

A pogánykorbeli számos népregék, nemzeti hős mondák és népdatok, melyeknek némelyike, habár módosulva még a szomszéd népek költészetébe is átment, technikai egyszerűségükre nézve általában a keleti költészet jellegét viselik magukon, nevezetesen a zsoltárok szerkezetéhez hasonlíthatók.

A népköltészet termékei, vagyis a népajkán századokon át fennmaradt történeti tárgyú énekek és népmesék után a krónikaszerű történetírás legelső csirái is már korán fejlődésnek indultak az örményeknél.

Azon időpont, melytől kezdve már neveket is említhetünk e téren Kr. születése előtt 150 évvel kezdődik.

Ekkor történt ugyan-is, hogy Vághárság, az örmény arscidák dynastiájának alapítója, mint a tudományok kedvelője, királyi elődeinek s az örmény főuri családoknak történetét ismerni óhajtván, a tudós Kátinai Már-Ibászt Ninivébe küldte, hogy az ottani királyi levéltár régi kéziratából neki tudósításokat hozzon az uralkodása előtt történteokről.

Már-Ibász szorgalmas kutatás után egy eredetileg chald nyelven írt, utóbb macedóniai Nagy Sándor parancsára görög fordítással ellátott kodexet talált, melyből lemásolta mindazt, mi abban az örmények történetére vonatkozott, a legrégebb időktől kezdve saját koráig.

Ezen és egyéb felfedezett okiratok alapján írta meg azután az örmény nemzet négy könyvre osztott történetét.

A krónikaszerű történetírás terén második úttörőül tekinthető: Edessai Lerubnász, ki az ő korában élt Ábágár és Szánátrug örmény királyok történetét írta meg az első keresztény században.

Művét az edessai királyi könyvtárban helyezte el, hol az több századon át őriztetett.

Őt követte Ulip (Olympius), ki Dárius Vologeses perzsa király idejében az örmények bálványainak papja lévén, nagy gondnal gyűjtötte össze és írta le a hitregebeli nevezetességeket s azon vallási szertartásokat, melyek Szinope városában, hol a pogányság oly hosszú ideig fennállott, életben voltak.

A negyedik: Bárdázánesz, (élt Kr. után 211. körül) ki számos régi kézirat alapján az örmény királyok történetét készítette el, — hozzácsatolva saját kora nevezetesebb eseményeinek leírását.

Az ekként kiegészített mű, mely eredetileg syrus nyelven iratott, jelességénél fogva később görögre is lefordított. Erről Eusebius (Őzséb) egyházi író is említést tesz.

Az úttörők sorához tartozik továbbá: Árditheosz, egy kereszténynyé lett s Világosító-Szent-Gergely, (Szurp Krikor-Luszávoric) által püspökké avatott pogány pap.

Ő az örmények megtérésének történetét s az örmény kereszténység egyházi szervezetét és kormányzatát írta le, a legelső patriarkha Szent-Gergely idejében és fiainak, mint közvetlen utódainak (névszerint Áristágesz és Várthánesz-nek) főpapi kormánya alatt.

Végül a perzsa születésű Khorobud, ki II. Sapor perzsa királynak a rómaiak ellen vivott harczaiban elfogtván, utóbb szintén a keresztény vallásra tért, s a kereszt-ségben „Eleázár“ nevet vett föl.

Leírta Örményországnak azon korbeli állapotát, nevezetesen Arsaces király fogságát, s a hosszú életű II. Sapor perzsa király hetven évi uralkodásának történetét. . . .

Valamint azonban a felsorolt írók művei, úgy egyéb, görög írók által szerkesztett örmény történeti munkák is már rég elvesztek s mi csak közvetett tudomással birunk azok keletkezéséről és tartalmáról, nevezetesen Chorenátzhi Mózes, az ötödik századbéli klasszikus örmény történész nyomán.*)

Általában véve sokféle körülmény működött közre abban, hogy az örmény irodalom legrégebb termékei eredetiben ma már nincsenek meg — a mint azt, úgy a Lukácsy Kristóf által irt jeles forrás-műben („Magyarok őselei,“ stb. örmény kútfők világánál), valamint a külföldi armenista Neuman-nak, a bécsi mechtárista szer-

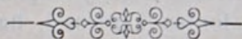
*) Az „örmény Herodot“ életrajzát folyóiratunkban már közöltük; nagy művét pedig valamint rendre más örmény remekírókból is mihelyt terünk engedi: tárgyyszerű felvilágosító jegyzetekkel kísért szemelvényeket fogunk tisztelt olvasóinknak hű fordításban bemutatni.

retesek művei nyomán irt és magyar-örmény hazánkfia: Ávéd Jakab, gyulafehérvári tanár által átdolgozott örmény irodalomtörténetében is bővebben előadva s kifejtve találjuk.

De különben is alig csodálkozhatunk immár számos régi irodalmi műveink elvesztén, ha meggondoljuk: hogy több mint kétezer évet tesz ki azon idő, mely a legelső írói névtől: Kátinai Már-Ibász-tól napjainkig lefolyt; mi alatt Örményország és annak oly sok vihart látott. népe szakadatlan küzdelmeiben nem egyszer állotta ki a legvadabb írtó háborúk könyörtelen rombolásait! . . .

Dr. SIMAY JÁNOS.

Örmény régiség-isme (archeologia.)

I.

Georgia elsőrendű ó-buvára: Pákrádcze Demeter, ki Konstantinápolyba jötte előtt is folytonos levelezésben állott az örmény tudósokkal — azt mondja, hogy igen hasznos munkát végeznek az örmények, ha régiség-tudományukat művelik; anyagot bőven szolgáltatnak erre Örményország zárdái. Nevezett tudós még azon véleményének is kifejezést ad, hogy Örményország régiség-isméjét a georgiai régiség-ismével kapcsolatosan kell tanulmányozni, mert annyi századon keresztül e két nemzetet — az élet minden körülményei között — szomszédos jó viszony kapcsolta egymáshoz. Ilyen szempont vezette Pákrádcze tollát az alább következő fölöttébb érdekes munkálat megírásában.

Az örmény élet- és nyelvvel ismeretlen európai tudósok az örmény történelmet nagyobb részt csak a görög írók művciből tanulmányozzák; de ez az eljárás hibás; mivel a görögök sok fontos eseményt nem úgy jegyezték fel, mint a hogy azokat az örmény történelmi művekben találjuk. . . . És a régészet, mely meglepő felfedezéseket tesz, a nemzeti íróknak ad igazat. A helyes úton jár az itt kivonatban közölt derék dolgozat is.

Közelebbről ily című francia írat jutott kezeim közé: „Etude sur la vallée de l' Araxe.“ Ebben a szerző Örmény-

ország három legrégebb városának Árdásád, Náchicséván és Ármávir történelmével ismertet meg minket. Szárkisz Bár-szégh mechithárista atya jelentékeny munkájának — mely az orientalisták bécsi kongresszusának egyik ülésében olvas-tatott fel — utószavában azt mondja, hogy: „Nagy jelen-tősséggel bír a tudományra nézve az Araxes-völgy tanulmá-nyozása, mely a világ egyik legrégebb nemzete-, az örmény-nek lakóhelye.“

Majd csak az orientalisták legközelebbi gyűlése fogja megmutatni azt, hogy tett-e a külföld e fontos tárgyban valami sikeres lépést; addig is örömmel hozom nyilvános-ságra, hogy nemcsak az örmény lapok foglalkoznak szak-szerű cikkekből e fontos kérdéssel, hanem a konstantiná-polyi ifjú archeologok is nagybecsű munkásságot fejtenek ki. A hány örmény családdal csak találkoztam, mindenütt érdeklél beszéltek e tárgyról. Én ezekben látom az örmény régiség-isme igazi előhaladásának zálogát. És valóban minél inkább fog a sajtó és a közönség a Szárkisz atya által felvetett fontos kérdéssel foglalkozni, annál jobban lesz meg-világítva az ösvény, mely a „régészeti módszer“ útjára vezet.

Most elmondom, hogy minő jelentősége van az örmény régiség-ismének. Igyekezzünk evvel megismerkedni.

Tudva van, hogy az örmény, történelmi harcában, faji jelentékeny fenmaradásának nyilvános példáját mutatja. Nyelvre nézve az indo-german nemzetek családjához tarto-zik; erről tanuskodnak nyelvének régi alakjai is. — Az örmény az indo-german nemzetek ősi közös bölcsőjéből ko-rán kilépve a Tigris, Euphrát és az Araxes völgyének felső részét foglalta el, aztán kiterjedt ezek mentében a Kur alsó folyásáig. Még nem tudjuk, hogy milyen előhaladást vitt magával az ősi hazából, de közeli érintkezésben állott a régi századok mívelt népeivel: az egyiptomiak-, phoenicia-iak-, különösen az assyr-babyloniak-, indo-perzsák-, Kis-Ázsia-, Hellas görög-ek-, a rómaiakkal és más nemzetek-kel. Az itt említett nemzetek majdnem mind letűntek a világ színteréről és emlékeket csak a történelem és alkotásaik örökítették meg; ellenben az örmények a legrégebb időktől kezdve napjainkig megőrizték változatlanul sajátágaikat és te-remtettek egy gazdag irodalmat, mely a régi irodalmak közül csak a görög és latin irodalomnak ad elsőséget.

Az örmény irodalom történelmi része, mely a Krisztus előtti időktől kezdve majdnem minden századot felölel, ma már az európai tudományosság közös kincsévé vált. Ennek közzététele, az örmény írók kiadása és európai nyelvekre való fordításának dicsősége a mechitharista rendet és Nyugat-Európa orientálistáit illeti. Mióta a mechitharisták az örmény nyomtatásban emlékek kiadásával foglalkoznak, elmult már két század és minden kézirat még nincs közzétéve. Összehasonlítják Chorenei Mózest és más régi örmény írók műveit az egykorú görög, római, arab, byzanti szerzőkkel; igyekeznek sok függő kérdést megoldani...

— A befejező közlemény jövő számunkban. —

SZONGOTT KRISTÓF.

Az újabb örmény líra jellege.

— Az „Erdélyi Hiradó“-ból. —

I.

osszasan fejtegetni azt, hogy örmény irodalom és költészet létezik, ma már teljesen fölösleges. A világ irodalomban csak kevéssé jártasnak is kellett egyet-mást hallani az örmény szellem alkotásairól.

A Keletnek egyik legspeciálisabb népe az örmény, s irodalma is magán hordja a különleges jelleget. Keleti és mégis keresztény; költészetében a keleti szépség és a nyugati keresztényies józanság és erő munkálnak a hatás előidézésében. Epika, líra és dráma egyaránt ki vannak fejlődve, s kultur viszonyai határozottan az európai civilizáció hatását tünteti fel.

Lirájukról szólva nem kerülheti el figyelmemet az a körülmény, hogy az örmény és magyar lírában egy igen szép megegyező vonást találunk, s ez az, hogy a lírai költészet mindkét nemzetnél korszakról-korszakra kíséri a nemzeti életet s azon húrokat pendíti meg, melyek a nemzet érzelmeinek viszhangzó akkordjait adják. A pogánykor költészete az örményeknél, a mennyire — főleg Leisth közlései után — ismerjük, teljesen nemzeti s korszerű jelleget hord magán. A Chorenei által megőrzött énekek és regék — mint Lukácsinál (Magyarok őselei stb. 82. l.) olvassuk, a leghivebb kifejezői

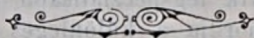
koruk hangulatának. A keresztény korban — mi az örményeknél igen hamar bekövetkezett — megszólalnak a himnuszok komoly melodiái, s fényes tanúságot tesznek azon viszonyról, mely az új hit és az örmények között létre jött. A legtöbb hőstett, fűtközet megtalálta énekesét az örményeknél.

S vajjon most, midőn az örménység oly szomorú helyzetben van ott ősi fészkeben, van-e a ki megénekelje a „kopár föld“ búját, bánatát; van-e ki buzdítson, hogy e kopár föld újra felvirulhat, hogy lehet még szebb jövő is; vannak-e, kik viraszszanak az örmény birodalom halálos ágya mellett, szóval van-e örmény lira, s méltó folytatását képezi azon iránynak, melyen eddig haladt? Nagy kérdés, de olyan, melyre büszkén felelhetünk... Igen! büszkén, mert az örmény birodalommal nem szűnt meg az örmény nemzet is, nem némultak el dalmokai: a szellem él s alkot.

Van tehát új örmény lira is, még pedig szép s igaz. Virágzik a tulajdonképeni örmény népköltészet is; s az örmény népdalmokok mellett az irodalmi költők száma sem megvetendő, kik majdnem mind ugyanazon a fájdalmas hangon szólnak a „szétűzötten élő“ testvérekhez. Rendelkezésünkre elég anyag áll, miből rövideden megismertethetjük az újabb örmény lira jellegét.

— A befejező közlemény jövő fűzetünkben. —

ESZTEGÁR LÁSZLÓ.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Mária-Terézia-ünnepély. A nagy császár- és királynőnek emlékszobra Bécsben — mely a hírneves Zumbusch szobrász mesterműve — tudvalevőleg a legfelsőbb körök személyes részvétele s magyarországi diszküldöttségek jelenléte mellett tartott kegyetes ünnepélyességek közt lepleztetett le. Ez alkalomból mi sem mulaszthatjuk el — habár rövid sorokban — megemlékezni azon, az erdélyi örménység mult századbeli történetében nagy fontosságú kegyelmi tényekről, — melyek a dicső emlékezetű és a legmagasztosabb vallási eszméktől áthatott uralkodónő: Mária Terézia fényes nevéhez fűződnek. *) Magyarország iránti rokonszenvét,

*) Csak egy nyilatkozatát jegyezzük itt föl a sok közül, melyet a bölcs, koronás anya lányához: Mária Antoinette-hez, a szerencsétlen véget ért francia királynéhoz intézett: „Nem azért vagyunk e földön hogy mulassunk, hanem hogy megnyerjük az Eget!...“

melyben a „Vitam et sanguinem!“ . . . ünnepi lelkesedése csak megerősítette, — a már akkor több évtized óta hű magyar állampolgárokká vált örmény-ajkú elődeinkre is kiterjesztette, s népei közjólétének előmozdítását tűzve ki uralkodása céljául, a mi őseinket is sok jóban részesítette. — Mária Terézia atyja, III. Károly ugyanis a szamosújváriaknak nemcsak saját kebelükből választott bírakat, hanem azonkívül még sok szép szabadalmat is adott. Károly király alatt kelt Szeben-ben 1737. márczius hó 28-án azon nevezetes zálogjogi egyesség, melynek értelmében a szamosújvári „fiscale dominium“ inscriptio tárgyává tétetett. Leánya s az uralkodásban követője: Mária Terézia, megerősítvén az örményeknek már előbb adott szabadalmakat, városunknak vásárokat engedélyezett, az akkor épülőfélben volt városi nagy templom számára a kincstári művelés alatt állott bányákból vasat rendelt adatni; az Erdélyben fennállott, azonban Verzereskul halálával betöltetlenül maradt örmény kath. püspökség asztalára 12.000 forintot adományozott, végre az örmények közül részint az országos közteherviselés terén, részint egyébként érdemet szerzett egyéneket és családjaikat magyar nemességgel ruházta föl. — Megjegyzendő még e helyen, hogy az előbb említett tizenkétezer forintnak kamatjából ötszáz forintot oly kikötéssel rendelt nyugalmazott plébános Theodorovics Mihálynak évenként adatni: hogy nevezett plébános a kitett összeget mindaddig huzza „míg boldog emlékezetű atyám által felállíttatni szándékolt örmény püspökség valósággal életbe léptettetik! Azon esetben pedig, ha az örmény szertartású püspök előbb neveztetnek ki, semhogy Theodorovics Mihály követelése kielégítettnek, a hiányzó összeget a szamosújvári közönség fogja neki kipótolni.“

Életrajzi adatok. Az „Ország-Világ“ képes hetilap egyik május-havi számában Lukács Györgynek, a belügyministerium egyik államtitkárának életrajzát közli azon alkalomból, hogy tevékeny közpályájának negyvenedik évét ez évben tölti be. Az ott felsorolt életrajzi és genealogiai adatok szerint: Lukács György, (ki tudvalevőleg egy nagy kiterjedésű erdélyi magyar-örmény nemesi családból származik), Nagyváradon 1826-ban született, s édes atyja a család magyarországi ágának tagja: Lukács Ignác nagyváradi földbirtokos, édes anyja: Gaál Terézia volt. Testvérei közül: Sándor a magyar szabadságharcz alatt mint győri kormánybiztos működött; annak lezajlása után Rónay Jáczi társaságában menekült a külföldre, s néhány év múlva Amerikából visszatérve, Nizzában halt el az ötvenes években. Másik testvére: János, számos éven át volt, néhány évvel ezelőtt bekövetkezett haláláig, Biharvármegye jeles főorvosa. A harmadik testvér: István, 1848-ban mint honvédfőhadnagy, hősi halált halt a temesvári csatában. Dénes, első izbéli unokafivére, honvéd-tüzérezredes volt s annak idején ő oktatta Ferencz József főherceget, mostani

koronás királyunkat, a tűzérsegi tudományokban. Egyetlen nőtestvére: Anna, Szilágyi Lajos nagyváradi ügyvédhez ment feleségül s anyja Szilágyi Dezső egyetemi tanárnak s országgyűlési képviselőnek. Továbbá még ugyanezen Lukács-család rokonságából származnak: Lukács Ignác, valóságos belső titkos tanácsos, nyugalmazott kuriai tanácselnök; Lukács Antal a magyar földhitelezés igazgatója s a főrendiház kinevezett tagja; Lukács Béla államtitkár a közmunka- és közlekedésügyi ministeriumban, (több ízben volt országgyűlési képviselőnk) és Lukács László, pénzügyminiszteri tanácsos; kik az ország politikai és közéletének kiemelkedő kitünőségei.

Szamosújvár. A „Szolnok-Doboka“ városunkról ezt írja: „Szamosújvár! sok viharos időt látott ez a testvér-város; mikor Báthori Zsigmond fejedelem alatt Básta és Mihály vajda seregei vonultak ott keresztül, mikor Gyulafi a várat feladta, mikor Ravazdi György szamosújvári parancsnok Báthori Boldizsárt és Kovácszi Farkast katonáival megfojtatá, mikor II. Rákóczi György Szamosújvárt országgyűlést tartott, s 600 gyászba öltözött, özvegyiségre jutott nő lepté el az utcákat s rimánkodva kérték a karokat és rendeket, hogy a foglyokul elhuzzott férjeiket, testvéreiket váltsák meg, mert a tatárülekek pénz kell. — Borzasztó még vissza is gondolni! aztán látta 1848-ban a felkelő napot. — Most csend honol a város fölött. Az örmények jó magyarok, praktikus üzletemberek, vendégszeretők tetőtől-talpig. — A kinek útja Szamosújvár és Kéró felé vezet, az nézzen be mind a két helyre, kedves helyek azok; a városnak barátságos népe, a fürdőnek gyógyító vize van.“

Mi újság az örmény világban?

Erdély hazafias püspöke Csik-Szépvízen. Lönhárt Ferencz püspök úr ó Excellentiája, — mint mi is örömmel értesülünk, — székelyföldi (csikmegyei) bérma-útjában f. évi május hó 26-án a csik-szépvízi örmény szertartású híveket is főpásztori látogatásával szerencséltetete. Négyes fogatú hintón, melyet több koci kísért, érkezett az áldozatkészségéről ismert püspök Szépvízre; a hintó előtt banderium lovagolt. A község határára, hol diszkapú volt felállítva, a főszolgabíró. — a diszkapúval ellátott örmény plebánosi lak előtt pedig Fáraó Simon munkatársunk üdvözölte az országszerte kedvelt főpapot. A derék főpásztor válaszában örömmel emlékezett meg azon magasztalásokról, melyeket elődei oly fennhangosan hangoztattak az örmények buzgóság- és jó hazafiságáról. Innen templomba ment, hol teljes püspöki ornatásban olvasó misét mondott, eunek végeztével egy tanulságos szép szenoklatot

tartott ő Nagyméltósága, melyben arra intette az örményeket, hogy őseik vallásosságát buzgon és hiven őrizzék meg. — A plebánosi lakban elköltött rövid reggeli után bemutatta a lelkész a hitközség tagjait, itt tisztelgett a község képviselője is; azután meglátogatta az erdélyi kath. iskolák legfőbb igazgatója, a felekezeti örmény és a két községi iskolát. Az épülőfélben levő templom falainak megtekintése után a gondos főpásztor hosszas és fárasztó körútjában még ugyanazon nap délutánján Gyimes-be utazott, az ország szélső keleti határára, és így a tiszteletére egybesereglett és ünnepélyesen felvonult moldvai csángó-magyaroknak is valódi lelki örömnapot szerzett.

Az akadémia vesztesége. A hazai történettudomány fáradhatlan és sok oldalról (még legfelsőbb helyen is) elismeréssel kitüntetett tehetséges művelőjének: Deák Farkas, akadémiai rendes tag- és volt igazságügyminiszteri osztálytanácsosnak Marosvásárhelyt közelebről bekövetkezett halála az „Arméniá“-nak is közvetve szellemi veszteségét képezi; mert a boldogult történettudós folyóiratunk iránt annyira érdeklődött, hogy „Erzsébetvárosi emlékeiről“ kilátásba helyezett érdekes dolgozatával szemlének munkatársai sorába is belépni szándékozott, — de folytonos betegeskedése őt ebben megakadályozta... Mi részvételt értesültünk a tiszteletreméltó férfiú haláláról s halálával gondolunk rokonszenves emlékére!

Az „Armenia“ Párisban. Dr. Herrmann Antal, az „Ethnologische Mitteilungen“ című folyóirat szerkesztőjétől azon tudósítást vettük, hogy az említett irodalmi vállalatában „Armenia“-nről szólott ismertető és bírálati közlemények a külföldön is figyelmet keltenek, — s lapunk iránt Gaidor, a párisi „Mélusine“ szerkesztője kérdezősködött nála. Részünkről csak örömmel vehetünk tudomást róla, hogy szerény irodalmi kezdeményezésünk ily, aránylag még rövid pályafutása után oly széles körben találkozik az érdeklődés jeleivel; eltekintve attól, hogy Keleten is az örmény időszakai sajtóban szintén jelent már meg folyóiratunkról szóló közlemény.

Francia vagy örmény?... Weber, a „Temps“ zenészet-i tárczáirója Csuhádsián-nak egy arab dalmű motívumai felett irt keleti pot-pourrijáról, valamint a „Lyre oriental“ (Keleti lant) című és ugyancsak arab motívumok felett szerzett „ábránd“-járól szólván, többek között azt mondja róla: „Egy keleti zeneszerző, származására nézve talán francia,“ (un compositeur oriental, d'origine française peut-être.) Azouban, mint a „Revue de l'Orient“ megjegyzi, Weber föltevése téves, s az általunk már más alkalommal is említett keleti zeneszerző csakugyan nem francia, hanem született örmény.

A Dániel-család gyász. Német-Ellemérről gyászlap jelenti, hogy. Szamosújvár-némethi Dániel János, királyi ta-

nácsos, a vaskorona-rend lovagja, volt országgyűlési képviselő és Torontál-megye volt érdemes alispánja folyó évi május hó 26-án, közhasznú életpályája hetvenhatodik évében jobblétre szenderült. Az elhunyt ama kiváló örmény családok egyikének volt Nesztora, melyek az erdélyi részekből költöztek át az anyaország déli megyéibe, s részint a politikai közpályán, részint a mezőgazdaság terén folytatott tevékenység és minden oldalról elismert szilárd hazafiság által a magyar-örmény népnek minden időben közbecsülést vívtak ki. A Dániélek, kiknek ősei már a mult század elején (1725-ben) III-ik Károly király alatt magyar nemesiséget nyertek, ama családok között is a legelsőek egyike voltak, — s e család tagjai közül ma is nem egy foglal el előkelő állást a magyar társadalomban és a közéletben. A boldogultnak halálát özvegye: elleméri és és ittebei Kiss Augusztá, fia: Dániel Ernő, országgyűlési képviselő, nőtestvérével, és több távolabb álló családtag gyászolja. Temetése Elleméren általános részvét mellett ment végbe. . . . Az örök világosság fényeskedjék neki!

Nekrolog Aradmegyéből. Seprősi birtokán június 2-án halt el seprősi Czárán Tivadár, Aradmegye egyik legtiszteltebb férfia, élte hetvenkilenczedik évében. A délmagyarországi örmény származású nagybirtokosságnak ismét egy érdemes és tekintélyes tagja hunyt el benne, — ki személyes tulajdonainál fogva is nem kevésbé méltó volt elődeinek nemesi oklevelére. A közoktatásügyi miniszter csak nemrég nyilvánította köszönetét Czárán Tivadárnak azon valóban rendkívüli bőkezűségeért, hogy iskola alapítás céljából négy ezer aranyat ajánlott föl, a mely ritka áldozatkészsége annak idején közelismerést keltett s a melyről akkor lapunkban mi is megemlékeztünk. Birtokán egyébiránt viszkavonultan élt s idejét annak gondos művelésére fordítá. Habár (egyéb vagyonán kívül) közel háromezer holdas birtoka volt, aránylag nagyon takarékosan élt. Most számos tisztelőin kívül, széleskörű rokonság gyászolja elhunytát. . . . Áldás legyen emlékezetén!

Nagylelkű alapítvány. Máramaros-megye közönségének hódolatát, Meszlényi Gyula — Szatmár új püspöke — előtt máj. 24-én mutatta be a megye előkelőségeiből alakult tizeuhét tagú küldöttség. A püspök szivélyessége a küldöttség minden egyes tagját lekötölte, de különösen nagy hatással volt Sziget váróságának egy köztisztelőben álló polgárára: Jakab Péter ügyvéd-, kamarai elnök- és hitelintézeti igazgatóra. A küldöttségnek most nevezett (örmény születésű) tagja ugyanis emberbaráti nemes érzelmeinek ez ünnepélyes alkalommal az által kívánt nyomatékosabb kifejezést adni, hogy egy alapítvány okiratát tette le a püspök kezébe, — melyben egy Máramaros-Szigeten létesítendő árvaház javára, saját és neje nevében tizezer forintot ajánlott föl, egyetlen gyermekük emlékére. A püspök meghatva fogadta ezen nagylelkű adományt s a maga részéről is megígérte, hogy az alapítványt gyarapítani fogja. Ugyanezt ígérték meg a káp-

talán tagjai is és így remélhető, hogy Sziget városa, Jakab Péter áldozatkész kezdeményezése folytán, oly philantropiai intézet birtokába jut, melyre alkalmasint többi vagyonosabb polgárai is készek áldozatot hozni!

Merénylet a váni érsek ellen. Ván örmény katolikus érseke ellen, életét veszélyeztető merényletet követtek el közelebről. Midőn ugyanis a kath. hitbuzgalomban kiváló főpap Ohánnes érsek, Mus városában tartzkodott, éjnek idején orgyilkosok törtek be lakására, s a szerencsétlen főpapot megtámadván, tizenkét késszúrással életveszélyesen megsebesítették. A merénylők többen voltak s minden valószínűség szerint fel voltak bérelve; hogy ki által? — még nincsen földerítve. Azzal is fenyegették állítólag az érseket, hogy ha fölépülése után nyomban nem távozik az országból, megölik. A török hatóság most erőyesen nyomozza a gonosztevőket, kik közül néhányat gyanú alapján már el is fogtak. (Az elfogottak közt van a mus-i örmény tanító is.) A porta azonban elrendelte, hogy vizsgálatot indítsanak s a tetteseket szigorúan megbüntessék. A gaztett tulajdonképeni indító okaira nézve még közelebbi megbízható tudósításaink nincsenek; minthogy a sajnálatos eseményhez keleti örmény körökben különböző irányú kombinációkat fűznek.

A hitegység terjedése. A „Phare du Bosphore“ című konstantinápolyi francia lapnak athéni levelezője nagybecsű czikket közöl a keleti keresztény egyházak egyesülése ügyében. Bár az e czikkben érintett nagy és szent eszme még nem valószínűleg meg teljesen, mégis örömmel veszünk tudomást létezéséről. Ime, miként ír a vallási Unio ügyéről a nevezett lap görögthoni levelezője: . . . . . A konstantinápolyi örmény katolikusok patriarchája, Ázárián, Rómából visszatérve megérkezett Piraeus-ba. Paleolog kanonok, piraeusi latin plebános fogadta őt a kikötőben. Ázárián főpap tiszteletreméltó megjelenése, mély tudománya és igazi apostoli buzgalma általában ismeretes. Rómában a pápai jubileum alkalmával ő volt az, a ki kiváló magas méltóságánál fogva, mint vezetője szerepelt a propaganda régi növendékeiből alakult küldöttségnek, melynek körülből ötven tagja a különböző rítusokhoz tartozó érsekek, püspökök, és egyéb egyházi férfiakból állott. Ugyanezen alkalommal fejezte ki XIII. Leo pápa ő Szentsége e küldöttség előtt megelégedését és örömét a fölött, hogy a hellenismus hajlandóságot tanúsít a Szentszék iránt! Legfőbb vágya lenne, tévé hozzá, láthatni egyesülését azon egyházaknak, melyek szavait hallották egy Athanáz-nak, Bazilnak, Nazianzi Gergely-nek és Chryzosztom-nak, a kik diszei és dicsőségei nemcsak a keleti, hanem az egész egyetemes egyháznak. Ezen hön ohajtott cél elérésére szívesen kész bármi kitelhető áldozatra! — Megjegyzi még az említett lap, hogy Ázárián Athénben is töltött egy napot s ez alkalommal Paleolog kanonok és titkára kíséretében meglátogatta Feridun-bejt, Török-

ország athéni meghatalmazottját, a ki itt megérkezése napja óta a legáltalánosabb rokonszenvenek örvend, (Feridun Budapestben is hivataloskodott) s a kinek fényes tehetségei még sokkal magasabb diplomáciai méltóságokra nyujtanak neki igényt a nagy ottomán birodalomban. Ázárián megtisztelte még ezen kívül látogatásával Franciaország diplomáciai képviselőjét, úgyszintén az osztrák-magyar monarchiát is, — valamint Törökországnak piraesi főkonzulát.

A keleti patriarkha-válság. A török miniszter-tanács elfogadta Vehábedián, konstantinápolyi örmény kel. patriarkha lemondását és megerősítette ugyanannak az örmény nemzetgyűlés által jeruzsálemi patriarkhává lett megválasztatását; egyszersmind ezen intézkedéseit helybenhagyás végett a szultán elé terjesztette. Ha Vehábedián áthelyezése csakugyan tényvé válnék, azon esetben valószínűleg Bartholomaeus, (Bertalan) brussai püspök fogna helyére megválasztatni, ki szintén egyike az örmény egyház kiválóbb főpapjainak.

Mit mondott a pádisáh*)?... Az angol nagykövet egyik közelebbi kihallgatása alkalmával (a londoni Reuter-iroda jelentése szerint), a szultán szóba hozta az armeniai eseményeket is, kijelentvén miszerint az ottani lakosság ép oly boldog és megelégedett, mint a birodalom többi tartományainak lakói. (Hogy a szultán eme jóhíszemű nézetében menhyire osztozik maga az örmény nép a pasa-uralom alatt, ez természetesen még függő kérdés!) Említette továbbá a szultán, hogy néhány nyugtalankodó egyéniséget kénytelen volt megbüntetni, hogy jövőre példát statuáljon. Az angol nagykövet erre semmiféle megjegyzést sem tett az örménység helyzetére nézve.

Az örmény egyet bálja. Az örmények nemzeti egyesülete (Konstantinápolyban), mely oly nagy számú iskolát tart fenn, a szultán védnöksége alatt tánczvigalmat rendezett, — mely kitünően sikerült. A fényes ünnepély tiszta jövedelme több mint háromezer frankot tett ki.

Erzsébetváros munkás fia: Joseffi Lózsef, nyugalmazott polgármester május hó 24-én 71 éves korában a boldogok honába költözött. Az eltávozott jó lélek, ki az erdélyi örménység egyik tisztelt tagja volt, kizárólagosan nemcsak hivatalának, — melynek kötetmeit pontosan teljesítette — élt, hanem szolgálatot tett az egyház és iskolának is. A hazafias Erzsébetváros, mely anyai derék férfit adott drága hazánknek, a boldogultban egyik munkás fiát vesztette el. Becsült nevét áldott emléken tartják ismerősei!

A megtért antihászunisták. Az újabkori örmény hitszakadás keletkezése- és megszűnéséről a „Magyar-Állam“-ban közelebről hosszabb közlemény jelent meg, melyből részünkről is örvendetesnek tartjuk a szakadárság megszűnésére vonatkozó alábbi részletet kiemelni s olvasó közönségünknek a következőkben

*) Phádisáh perzsa szó, királyt, uralkodót jelent.

bemutatni: A múlt hónapban (májusban) végre, — írja tisztelt laptársunk, — Ázárián patriarkhának több évi fáradozása, meghozta gyümölcsét. A békülés megtörtént s a patriarkha erről körlevélileg értesítette hiveit; jelentést tett azután a szultánnak és kormányának. Ábdul-Hamidnak első dolga volt az örmény hitközséghez levelet intézni, a melyben üdvözlí az egyetértés helyreállítása alkalmából és kijeleuti, hogy a schizma megszűnése régi ohajtásai közé tartozott. Az új szakadárók főképviselői megjelenetek azután a patriarkha palotájában, a hol a körlevél felolvastattott. Portugálián a hitközönségnek aranytollat ajánl föl, a melylyel megírják az ő Szentségének szóló üdvözlő táviratot*) Végül két hálaadó istentiszteletet tartottak, az egyiket Szent-János templomában, a hol egy ex-szakadár pap celebrált és a másikat a főtemplomban, a hol maga a patriarkha pontifikált, a szent beszédet pedig egy volt szakadár pap mondotta. Majd pecsétjüket és aktáikat adták át az ex-szakadárók a patriarchatusnak. Időközben megérkezett Rampolla bíboros államtitkár távirati válasza. Ebben a Szentatyá nagy örömeinek van kifejezés adva a szakadás megszűnése fölött s egyttal áldás küldetik a megtért hiveknek. E távirat az összes örmény templomokban a szószékről olvastatott föl. Ázárián palotájában pedig a schizma megszűnése alkalmából számosan jelentek meg üdvkívánataikkal. Bonetti érsek apostoli delegatus volt köztük az első, azután a görög keleti patriarkha, Montebello gróf a francia, White az angol nagy követ s többen. ... A schizma tehát megszűnt s evvel XIII. Leo pápaságának története egy újabb dicsó eseménynyel tette magát emlékezetessé! — mondja helyesen az idézett forrás.

Kormány-változás Egyiptomban. Alexandriából június 8-áról érkezett a hír, hogy az egyiptomi kormány elnöke: az örmény Nubár pasa, kiről már más alkalommal is tettünk említést s kinek neve a diplomáciai téren Európaszerte ismeretes, tényleg megvált miniszterelnöki állásától. Ennek főoka állítólag abban keresendő, hogy Nubár (mint már előbb is több ízben tette) jelentékeny reformokat kívánt az országos adó — s más mezőgazdasági ügyekben. Az úgynevezett török párt, Marauk pasával élén, mint írják, talán titkos egyetértésben a francia főkonzullal, ellenezte Nubár törekvéseit. Nem lehet tudni még biztosan, ha vajjon ez alkalommal tisztán személyi surlodások forogtak-e feñ, — avagy pedig újabb francia intrigueák ingatták e meg Nubár állását? a ki kiválólag mint az angol nemzetközi érdekek képviselője volt ismeretes a khedive (alkirály) országában. Anynyi bizonyos, hogy az esemény hire nemcsak Afrikában, de világ-részünkben is nem kis meglepetést okozott a külügyi politika terén irányadó körökben. Nubár utóda most a miniszterelnökségben Riáz pasa lett.

*) Portugálián előbb a szakadárók egyik vezére volt, hivatali állására nézve államtitkári helyettes a török pénzügyminiszteriumban.

Népek szövetkezése. A georgiai és örmény nép közt egy georgiai tudós kezdeményezése folytán nemzeti szövetség van keletkezében. Az eszme indítványozója közelebbről Stambulban is járt, hol meglátogatta az örmény nemzet összes köziutézeteit, s az örmény előkelőkkel tartott összejövetelei alkalmával nyomatékosan adott kifejezést abbéli nézetének, hogy a két nemzet közt az egyesülést szükségesnek tartja. Természetes, hogy orosz irányadó körökben rossz szemmel nézik a közeledést a Kaukázus eme két legjeltekenyebb népe között.

Konstantinápolyi hírek. White, ottani angol nagykövet a portánál panaszt emelt, hogy örmény születésű drágomáját (fordító, tolmács) a török katonák bántalmazták. A nagykövet kívánságára megtartott vizsgálat eredménye alapján a porta tagadja a bántalmazást és az örmény drágomán elbocsátását követeli, mint ki hivatalos állását honfitársainak felbujtására használta fel. Úgy látszik azonban, hogy White nem tigen hajlandó a kívánságnak eleget tenni. — Mint ugyancsak a török fővárosból írják a „Politicher Correspondenz”-nek, a mult alkalommal Vánban politikai okokból elfogott hét örményt részben Tripolisba (Áfrikába) száműzték, részben a váni várba küldték.

Kitiltott lapok. Az angol Times april 3-iki számát és a Contemporazy Review april havi füzetét a török hatóság lefoglalta, a Spectator-tól pedig junius hó 1-ig megtagadta a szállítást a törökbirodalom területén; azonban mindaz, a mit ezek a lapok irtak, oly kinos hatást nem keltett, mint épen egy örmény lap közleménye, melyről a konstantinápolyi lapok óvatosságból nem vettek tudomást. Mint az „Egyetértés”-nek írják: ezt az örmény nyelvű lapot orosz származású örmények szerkesztik. Címe: „Kolo kol” (magyarul: Harang); szerkesztősége állítólag Franciaországban van, de miután ott nemzetközi tekintetből kinyomatni nem engedik, Londonban kerül sajtó alá. E lap teljességgel nem kiméli a szultán személyét sem; a szultán tehát magához hivatta az örmény patriarkhát és meghagyta neki, hogy kövessen el mindent arra nézve, hogy ez a lap elnyomassék. A patriarkha erre azon választ adta, hogy ő neki nincs hatalmában az orosz alattvalókkal rendelkezni, s így nagyon kevés az, a mit ez irányban tehet, — mindamellett megígérte, hogy körlevelet bocsát ki híveihez, melyben felszólítja őket, hogy a „Kolo kol-t” égessék el.

Szent-Pál apostol születéshelyén. Tarzusban, a hajdan örmény uralom alatt állott Cilicia egyik fővárosában, hol a „nemzetek apostola” született, templomot fognak emelni tiszteletére. E célra közadományokat gyűjtenek, melyek Párisba küldhetők, a keleti iskolák egyesületéhez intézve. A templomépítést Ádáná örmény püspöke: Gárábed Ászlánián vezet.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.